

Rozwiązania prawne w zakresie zabezpieczenia warunków pracy kobiet i przeciwdziałania wypadkom z udziałem dzieci w rolnictwie w aktach międzynarodowych i wybranych państwach europejskich

---

Streszczenie

Znaczenie problematyki bezpieczeństwa i higieny pracy wzrasta wraz z ujawnieniem potrzeby ochrony pracy określonych grup zawodowych, wiekowych, czy z uwagi na płeć pracowników. Jednym z ujawnionych problemów w praktyce stosowania prawa jest potrzeba zabezpieczenia warunków pracy kobiet, rolnictwo jest bowiem nadal ich liczącym się pracodawcą. Do grupy osób szczególnie zagrożonych w gospodarstwach rolnych należą dzieci rolników, których miejscem życia i zabaw jest obszar gospodarstwa rolnego. Z tego względu uzasadnionym jest prowadzenie badań służących ukazaniu międzynarodowej regulacji prawnej w zakresie zabezpieczenia warunków pracy kobiet i przeciwdziałania wypadkom z udziałem dzieci w rolnictwie, a także rozwiązań przyjętych w wybranych państwach europejskich. Na ich podstawie mogą być wysuwane wnioski *de lege ferenda* pod adresem polskiego ustawodawcy.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo i higiena pracy w rolnictwie, ochrona pracy kobiet, zabezpieczenie dzieci przed wypadkami w rolnictwie.

1. Wprowadzenie

Istotą działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie jest oddziaływanie informacyjno-dydaktyczne. Ma ono na celu uświadomienie społeczeństwu, że do prowadzenia indywidualnego gospodarstwa rolnego, oprócz umiejętności z dziedziny rolniczo-hodowlanej oraz mechaniczno-technologicznej, niezbędna jest dostateczna wiedza o zagrożeniach występujących podczas wykonywania określonego rodzaju prac, a także zasadach bezpieczeństwa podczas pracy.¹

Rola prawa w tym zakresie jest nie tylko regulacyjna (regulacja życia społecznego, zapewnienie ładu społecznego i bezpieczeństwa), ale także wychowawcza (kształtowanie trwałych motywacji do pozytywnych zachowań).² Skuteczne oddziaływanie prawa na postawy osób prowadzących działalność rolniczą i członków ich rodzin będzie jednakże uzależnione od wielu różnorodnych czynników, m.in. społecznych, ekonomicznych, psychologicznych, czy politycznych.³ Skuteczność oddziaływania prawa zależy od jego właściwego rozumienia przez odbiorców, które wynika z przyswojenia sobie zarówno jego treści, jak i sposobu funkcjonowania.⁴ Z tego też względu dla kształtowania prawidłowych postaw osób prowadzących działalność w rolnictwie, w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy niezbędne jest podnoszenie świadomości w tym zakresie. Służyć temu mogą zarówno publikacje informujące o przepisach obowiązującego prawa, jak i określona prawem rola różnego rodzaju instytucji (m.in. Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, czy Państwowej Inspekcji Pracy) w upowszechnianiu rozwiązań prawnych i dobrych praktyk w tym zakresie.

Z drugiej zaś strony należy także podkreślić, iż dla upubliczniania prawidłowych wzorców w zakresie bezpieczeństwa i higieny ogromne znaczenie należy przypisać międzynarodowym i europejskim regulacjom praw-

---

¹ H. Maciołek, A. Zielińska, *Aspekty bezpieczeństwa i higieny pracy w produkcji rolno-hodowlanej w świetle wybranych regulacji prawnych*, „Journal of Ecology and Health” 2012, t. 16, nr 4, s. 17.

² Są to funkcje określane jako społeczne, czy antropologiczne, szerzej zob.: A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1993, s. 269-277, czy I. Bogucka, *Funkcje prawa: analiza pojęcia*, Zakamycze 2000, s. 95 i n., a także Z. Ziemiński, *O pojmowaniu celu, zadań, roli i funkcji prawa*, PiP 1987, z. 12, s. 25-28.

³ Szerzej na temat skuteczności oddziaływania prawa zob.: M. Borucka-Arctowa, *Oceny prawne i postawy wobec prawa [w:] Elementy socjologii prawa*, t. I, Warszawa 1990.

⁴ T. Burdzik, *Socjalizacja prawna – nastawienia wobec prawa a jego skuteczność*, „Normy. Dewiacje i Kontrola Społeczna” 2013, t. XIV, s. 156.

nym, stanowionym w formie umów międzynarodowych wiążących strony (konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy), dyrektyw wydawanych przez organy Unii Europejskiej (wiążących tylko w odniesieniu do rezultatu, który ma być osiągnięty przez państwa członkowskie), ale także akty, tzw. *soft law* stanowione w formie zaleceń organów UE czy międzynarodowych i europejskich organizacji w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie.⁵

Jednym z ujawnionych problemów w praktyce stosowania prawa jest potrzeba zabezpieczenia warunków pracy kobiet i przeciwdziałania wypadkom z udziałem dzieci w rolnictwie. Z tego względu przedmiotem niniejszego opracowania będzie analiza rozwiązań prawnych w tym zakresie w aktach międzynarodowych i regulacjach prawnych wybranych państw europejskich.

Odniesienia do ochrony zdrowia i bezpieczeństwa pracy kobiet znajdujemy w wielu dokumentach Unii Europejskiej. Przykładowo, kwestię tę podniesiono przy opracowywaniu Strategii Wspólnoty w zakresie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia w pracy na lata 2002-2006, pt. „*Dostosowania do zmian w pracy i społeczeństwie: Strategia Wspólnoty dotycząca bezpieczeństwa i higieny pracy*”.⁶ Głównym jej celem była realizacja działań zgodnych z celami strategicznymi UE określonymi w strategii lizbońskiej, dotyczących zapobiegania negatywnym skutkom przemian społeczno-gospodarczych i postępu technologicznego dla zdrowia i życia pracowników. Parlament Europejski w toku prac legislacyjnych podkreślił potrzebę poświęcenia większej uwagi problemom kobiet pracujących w rolnictwie.⁷

W przyjętej przez Komisję Europejską w 2007 r. Strategii UE w zakresie bhp na lata 2007-2012 pt. „*Podniesienie wydajności i jakości w pracy w dziedzinie bhp*”,⁸ podkreślono, że skład społeczeństwa Europy zmienia się pod wpływem zmian demograficznych i globalizacji. Stąd też w Strategii uwzględniono takie czynniki, jak płeć i „feminizacja” rynku pracy. Rolnictwo jest nadal liczącym się pracodawcą kobiet, chociaż w tym zakresie następuje fluktuacja. W Polsce obserwowano zjawisko feminizacji zawo-

⁵ Szerzej na ten temat: M.A. Król, *Międzynarodowe i europejskie podstawy prawne bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie*, „*Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia*” 2014, z. 51-52, s. 82-100.

⁶ Komunikat Komisji „*Dostosowania do zmian w pracy i społeczeństwie: Strategia Wspólnoty dotycząca bezpieczeństwa i higieny pracy 2002-2006*” Bruksela, 11.03.2002, KOM(2002) 118 final.

⁷ Report *Gender issues in safety and health at work*, European Agency of for Safety and Health at Work, Luksemburg 2006, s. 91.

⁸ Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów pt. „*Podniesienie wydajności i jakości w pracy: wspólnotowa strategia na rzecz bezpieczeństwa i higieny pracy*” na lata 2007-2012, Bruksela, 21.2.2007, KOM (2007) 62.

du rolnika oraz towarzyszące mu samodzielne prowadzenie przez kobiety gospodarstw indywidualnych w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Jednakże w okresie transformacji ustrojowej nastąpiło zmniejszenie udziału kobiet zawodowo czynnych w rolnictwie.⁹ Jak wskazują dane GUS, od momentu wstąpienia Polski do UE w kolejnych latach zauważamy wzrost liczby kobiet pracujących w rolnictwie.¹⁰

Kobiety nie tylko pracują w gospodarstwach rodzinnych, prowadzą też gospodarstwa domowe. Jak wskazano wielokrotnie w orzecznictwie sądowym,¹¹ w razie wypadku z udziałem kobiety, kwalifikacja tego zdarzenia jako wypadku przy pracy w rolnictwie jest trudna i wymaga każdorazowej oceny danego stanu faktycznego.

Do grupy osób szczególnie zagrożonych w gospodarstwach rolnych należą dzieci, które bawią się w obrębie gospodarstwa, często w pobliżu miejsc składowania substancji chemicznych, maszyn, bytowania zwierząt. Dzieci ulegają upadkom, utonięciom (szczególnie niebezpieczne mogą być osadniki szlamowe i szopy na siano), narażone są na ryzyko uwięzienia czy przygniecenia.

Dzieci są angażowane do pomocy w gospodarstwie, dzięki temu uczą się różnych umiejętności. Jednakże rolnicy często nie uświadamiają sobie tego, że ich dzieci są bardziej narażone na zagrożenia w gospodarstwie niż dorośli. Młodzi ludzie mogą czuć się zmuszani do wykonywania zadań, do których nie mają wystarczających kwalifikacji lub których nie rozumieją, mogą też fizycznie nie być w stanie ich wykonać, co często ma nieodwracalne konsekwencje.

Międzynarodowe Stowarzyszenie Zabezpieczenia Społecznego (ISSA)¹² stwierdza, że dwie trzecie dzieci wiejskich, ulegających wypadkom śmiertelnym, ma poniżej pięciu lat, a najczęstszą przyczyną ich śmierci są wypadki z udziałem pojazdów. Wśród innych przyczyn wypadków śmiertelnych ISSA wskazuje: maszyny, utonięcia, uduszenia, kontakt ze zwierzętami. Wskazano, że przyczynami wysokiego wskaźnika wypadków śmier-

⁹ B. Tryfan, *Zabezpieczenie społeczne rolników w Europie*, FAPA, Warszawa 2000, s. 16.

¹⁰ W 2015 r. – 7 399 tys., 2010 r. – 7 572 tys., 2011 r. – 7 598 tys., 2012 r. – 7 620, na koniec 2013 r. – 7 641 tys. Dane: *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, GUS, Warszawa 2014, s. 140.

¹¹ Orzeczenie SN z dnia 25 września 1981 r. III URN 35/81; także: SN z 29 maja III UZP 2/80 OSNCP z 1980 r. Nr 11 poz. 208, orzeczenie SN z 14 grudnia 1979 r. III URN 57/79, "Służba Pracownicza" 1980, Nr 4, s. 33, orzeczenie SN z dnia 14 kwietnia 1982 r. II UR 64/82, orzeczenie SN z dnia 3 czerwca 1981 r. III URN 21/81, OSNCP nr 12, czy przykłady wskazane przez E. Jaworską-Spićak, *Pojęcie wypadku przy pracy rolniczej, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia”* 2010, z. 37, ss. 91, 97.

¹² Dane na podstawie: *Protecting health and safety of workers in agriculture, livestock farming, horticulture and forestry*, European Commission, Luksembourg 2012, s. 51.

telnych są: niezrozumienie zagrożenia przez rolników, rodziców i dzieci, niewłaściwe szkolenie i nadzór, niewłaściwie zabezpieczone miejsca zabaw. Ochrona dzieci w gospodarstwie rolnym powinna stać się takim samym priorytetem, jak zapewnienie zdrowia i bezpieczeństwa miejsca pracy.¹³

W 1993 r. Europejska Federacja Związków Zawodowych Sektora Rolnego wydała proklamację „*Lepsza ochrona zdrowia i bezpieczeństwa pracowników sektora rolnego*”, w której postuluje, aby przepisy bezpieczeństwa i higieny pracy obejmowały nie tylko pracowników, lecz także osoby samodzielnie prowadzące gospodarstwa rolne, zaś ryzyko, na jakie narażone są kobiety, dzieci i osoby starsze żyjące w gospodarstwach rodzinnych, znalazło odbicie w formułowanych zaleceniach.

---

2. Problem ochrony kobiet przed wypadkami przy pracy w rolnictwie

---

Jak wskazano w literaturze przedmiotu, tradycyjne gospodarstwo rolne w Europie to przedsiębiorstwo rodzinne, często prowadzone przez małżeństwo, gdzie kobiety są najczęściej małżonkami, właścicielkami, pomagają mężowi przy codziennej pracy w gospodarstwie.¹⁴ Spośród pracowników rodzinnych zatrudnionych w rolnictwie w UE kobiety stanowią 38%, chociaż pracują w niepełnym wymiarze godzin (86%).¹⁵ W podstawowych pracach w sektorze rolniczym dominujący jest udział kobiet. Kobiety zarządzające gospodarstwami rolnymi są na ogół starsze i mają niższy poziom przeszkolenia rolniczego niż mężczyźni. Generalnie, sektor rolniczy w UE zatrudnia zarówno wiele kobiet, jak i wielu mężczyzn. Rolnictwo UE to piąty co do wielkości pracodawca mężczyzn, zatrudniający 5% całkowitej siły roboczej i siódmy z kolei pracodawca kobiet, dający zatrudnienie 3% pracujących kobiet.¹⁶ Ponadto, udziałem wielu kobiet jest praca dorywcza, a ponieważ nie są pracownicami, mogą znaleźć się poza zasięgiem ustawodawstwa w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy.

---

¹³ Tamże.

¹⁴ J. Fremont, *Agriculture in Europe: the spotlight on women*, Statistics in Focus, Theme 5: Agriculture and fisheries, Eurostat, Luxembourg 2001, v. 7.

¹⁵ D. Linares, *Women and men in agriculture: a statistical look at the family labour force*, Statistics in Focus, Theme 5: Agriculture and fisheries, Eurostat, Luxembourg 2003, v. 4.

¹⁶ Report Gender issues ..., s. 91.

W Grecji i w Portugalii rolnictwo jest głównym pracodawcą kobiet.¹⁷ Bardzo wysoki jest też udział pracy kobiet w rolnictwie w nowych państwach członkowskich. Na przykład w Wielkiej Brytanii postanowiono traktować takie pracownice gospodarstw rolnych jako osoby zatrudnione, do których ma zastosowanie ustawodawstwo z zakresu bezpieczeństwa pracy i ochrony zdrowia, oraz uwzględniono to zagadnienie w poradnictwie dla sektora rolnictwa.¹⁸

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) powołała na mocy rezolucji Ogólnoświatową Komisję ds. Zdrowia Kobiet. W opracowaniu na temat problemów i polityki dotyczącej higieny pracy kobiet,¹⁹ opracowanym na zlecenie Komisji, zawarto wiele wskazań dla państw, zalecając im ocenę ustawodawstwa z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy pod kątem płci, m.in.:

- 1) analizę problemów z dziedziny bhp kobiet, które powinny być badane w kontekście analizy higieny pracy dla określonej płci;
- 2) uwzględnienie specyficznych zagrożeń z dziedziny bhp w poszczególnych branżach, zawodach i zadaniach nie tylko dla pojedynczego pracownika, ale też dla innych członków rodziny, w tym kobiet i dzieci;
- 3) ocenę pracy kobiet w sektorze prywatnym, m.in. w rolnictwie, czy w gospodarstwie domowym, która musi być oparta na określonych zasadach, tak aby mogły być uwzględnione specyficzne zagrożenia dla kobiet z dziedziny bhp;
- 4) rozszerzenie stosowania takich metod, jak ankiety dotyczące wykorzystania czasu i łączenie danych w badaniach, w celu określania i oceny zagrożeń z dziedziny higieny pracy;
- 5) ponowną ocenę ustawodawstwa dotyczącego potrzeb kobiet z zakresu higieny pracy, w celu zapewnienia, aby nie dyskryminowało ono kobiet, ani nie pomijało potencjalnych zagrożeń z zakresu higieny pracy wśród mężczyzn;
- 6) kontynuowania uzgodnień międzynarodowych na temat klasyfikacji zagrożeń dla zdrowia rozrodczego (takich jak chemikalia) i środków zapobiegawczych potrzebnych do ochrony zarówno mężczyzn, jak i kobiet przed tymi zagrożeniami;
- 7) ukazywania większego znaczenia dla potrzeb z zakresu higieny pracy zarówno mężczyzn, jak i kobiet, zaangażowania i ścisłej współpracy ze strony różnych zainteresowanych międzynarodowych agencji;

---

¹⁷ D. Dupre, Work-related health problems in the EU 1998-99, *Statistics in Focus*, Theme 3: Population and social conditions, Eurostat, Luxembourg 2001, v. 17.

¹⁸ Report *Gender issues...*, s. 93.

¹⁹ P. Kane, *Women and occupational health: issues and policy paper prepared for the Global Commission on Women's Health*, World Health Organisation, Geneva 1999.

8) wzmocnienia interdyscyplinarnych badań z aspektem socjologicznym, niezbędnych do zrozumienia związanych z płcią zagadnień higieny pracy. WHO i odpowiednie współpracujące z nią ośrodki powinny przodować w określaniu i koordynowaniu takich badań.

Ponadto, na poziomie międzynarodowym Międzynarodowa Organizacja Pracy (ILO) prowadziła działania w celu analizy zagadnienia płci odnośnie do zagrożeń zawodowych. Od czasu uchwalenia rezolucji z 1985 r. i posiedzenia ekspertów z 1989 r. ILO przyjęła w połowie lat 90. wewnętrzną politykę wprowadzania zagadnienia płci do głównego nurtu działań, która obejmuje kilka aspektów tego problemu, m.in. Konwencja ILO nr 184 w sprawie bezpieczeństwa i zdrowia w rolnictwie,²⁰ która zawiera wytyczne dotyczące odpowiednich strategii, szeregu zagrożeń dla bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie, w celu zapobieżenia wypadkom i chorobom dla wszystkich osób zaangażowanych w tym sektorze. W konwencji tej podkreślono znaczenie ochrony pracowników w młodym wieku i pracujących kobiet, uznając wysoką liczbę kobiet uczestniczących w pracy w rolnictwie.²¹

Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy (EU-OSHA) wskazuje, że ryzyko zagrożenia bezpieczeństwa i zdrowia kobiet w środowisku pracy było dotąd lekceważone i niedoceniane, zarówno w zakresie podejmowanych badań, jak i działań zapobiegawczych. Wyraźny brak równowagi w ocenie zagrożeń występujących w pracy kobiet i mężczyzn powinien mieć wpływ na świadomość społeczną oraz charakter kolejnych badań i działań prewencyjnych.²²

Ocena zagrożeń w wielu kwestiach nie będzie się różnić w przypadku mężczyzn i kobiet. Jednak w sytuacjach, w których kobiety są narażone na większe ryzyko (takie jak związane z pracą ryzyko schorzenia szyi i górnych kończyn lub zagrożenie dla płodności), różnica między płciami będzie musiała zostać uwzględniona. Dodatkowo ocena zagrożeń musi uwzględnić szczególnie ryzyko ponoszone przez kobiety ciężarne i matki karmiące. Z tego też względu na szczeblu Europejskiej Agencji Bezpieczeństwa i Zdrowia Pracy podkreślono, iż przyjęcie neutralnego stanowiska wobec płci przy ocenie ryzyka i działaniach zapobiegawczych może spowodować, że zagrożenie dla pracowników płci żeńskiej pozostanie zwiększone.

---

²⁰ Konwencja ILO z 2001 r., nr 184 Bezpieczeństwo i Zdrowie w Rolnictwie (ang. Safety and Health in Agriculture ILO Convention) wraz z przepisami wykonawczymi zawartymi w rekomendacji nr 192.

²¹ *Gender issues...*, s. 203.

²² Zagadnienia płci w obszarze bezpieczeństwa i higieny pracy, Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy, Fakty nr 42.

Ocena zagrożeń według EU-OSHA powinna brać pod uwagę kwestie płci, różnice i dysproporcje. Proces zarządzania ryzykiem można podzielić na pięć etapów:²³

Etap 1. Identyfikacja zagrożeń – uwzględnienie zagrożeń typowych dla prac, w których dominują kobiety; identyfikację zagrożeń zarówno dla zdrowia, jak i dla bezpieczeństwa; uwzględnienie zagadnienia płci poprzez identyfikację problemów w pracy pracowników zarówno płci żeńskiej, jak i męskiej; niebagatelizowanie problemów, uwzględnienie całej załogi firmy, także np. pracowników odpowiedzialnych za prace porządkowe, uwzględnianie osób zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin, na czas określony lub za pośrednictwem agencji, a także osób przebywających na zwolnieniach lekarskich w czasie przeprowadzania oceny; zachęcanie kobiet do informowania o problemach, które ich zdaniem mogą wpływać niekorzystnie na ich bezpieczeństwo i zdrowie w miejscu pracy, a także o problemach zdrowotnych, które mogą mieć związek z wykonywaną pracą; zwracanie uwagi na szersze kwestie związane z pracą i zdrowiem; identyfikowanie zagrożeń, które mogłyby stanowić ryzyko dla zdrowia lub bezpieczeństwa dla kobiet w ciąży lub matek karmiących, w tym zagrożeń takich jak przeładunek ręczny, narażenie na substancje chemiczne i na choroby zakaźne (np. ryzyko poronienia u kobiet).

Etap 2. Ocena ryzyka – zwrócenie uwagi na rzeczywisty charakter wykonywanej pracy oraz na rzeczywiste środowisko pracy; unikanie formułowania założeń o stopniu ryzyka wyłącznie na podstawie opisu stanowiska pracy lub nazwy zawodu; podchodzenie z ostrożnością, w sposób niestroniczny, do kwestii płci przy ustalaniu stopnia zagrożenia: angażowanie pracowników płci żeńskiej w ocenę ryzyka; uwzględnianie zastosowania metod wyznaczania map ryzyka; upewnienie się, że osoby przeprowadzające ocenę posiadają odpowiednie informacje i przeszkolenie w zakresie uwzględniania roli czynnika płci w problematyce bhp; upewnienie się, że instrumenty i narzędzia oceny ryzyka uwzględniają kwestie istotne zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet; informowanie wszelkich zewnętrznych oceniających, że powinni oni przyjąć podejście uwrażliwione na sprawy płci; zwracanie uwagi na czynnik płci przy rozważaniu wprowadzenia zmian w zakresie bhp w miejscu pracy.

Etap 3. Wdrażanie rozwiązań – dążenie do eliminacji zagrożeń u źródła, w celu zapewnienia bezpiecznego i zdrowego miejsca pracy dla wszystkich zatrudnionych; zwracanie uwagi na zróżnicowanie cech pracowników oraz dostosowanie pracy i środków ochrony indywidualnej do pracowników (np. sprzęt ochronny powinien być dobierany do indywidualnych potrzeb pracowników); uwzględnienie obecności pracowników płci

---

²³ *Gender issues ...*, s. 136-138.

żeńskiej przy podejmowaniu decyzji i wdrażaniu przyjętych rozwiązań; zapewnianie wszystkim pracownikom, zarówno kobietom, jak i mężczyznom, dostępu do informacji i szkoleń z zakresu bhp związanych z wykonywaną pracą, a także z warunkami pracy i ich wpływem na zdrowie pracowników.

Etap 4. Monitoring – uwzględnienie zagadnienia płci poprzez: upewnienie się, że kobiety uczestniczą w procesie monitoringu i weryfikacji; śledzenie nowych informacji na temat czynnika płci w problematyce bhp; uwzględnienie monitoringu stanu zdrowia w odniesieniu do zawodów wykonywanych zarówno przez mężczyzn, jak i przez kobiety (monitoring stanu zdrowia może stanowić element zarówno oceny ryzyka, jak i monitoringu);

Etap 5. Weryfikacja – zachowanie ostrożności przy typowaniu osób (na przykład na podstawie nazwy zawodu), które zostaną objęte monitoringiem stanu zdrowia (rejestrwanie wypadków stanowi istotny element zarówno oceny ryzyka, jak i kontroli warunków pracy).

Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia Pracy²⁴ zwróciła uwagę na:

- 1) prowadzenie weryfikacji polityk z zakresu bezpieczeństwa, zwłaszcza uwzględniających zobowiązanie do wprowadzania kwestii płci do głównego nurtu polityki, a także odpowiednich celów i procedur;
- 2) dążenie do zapewnienia, aby zarówno wewnętrzne, jak i zewnętrzne służby zdrowia uwzględniały w pracy zagadnienia płci;
- 3) zapewnianie odpowiedniego szkolenia i informacji dotyczących kwestii płci w odniesieniu do ryzyka w zakresie bezpieczeństwa i zdrowia dla osób dokonujących oceny zagrożeń, kierowników i nadzorujących, przedstawicieli związków zawodowych, komisji ds. bezpieczeństwa itp.;
- 4) włączanie kwestii bezpieczeństwa i zdrowia w pracy do wszelkich działań dotyczących równości w miejscu pracy, w tym kwestii równouprawnienia;
- 5) poszukiwanie sposobów zachęcenia większej liczby kobiet do uczestnictwa w komisjach ds. bezpieczeństwa.²⁵

Zgodnie z decyzjami podjętymi przez Radę Administracyjną MOP,²⁶ Zgromadzenie Ekspertów ds. Bezpieczeństwa i Zdrowia w Rolnictwie w Genewie w grudniu 2009 r. przyjęło *Kodeks postępowania w zakresie bezpieczeństwa i zdrowia w rolnictwie*.²⁷ Kodeks zawiera zestawienie do-

---

²⁴ *Gender issues ...*, s. 123 i n. oraz 137-138.

²⁵ *Gender issues ...*, s. 16.

²⁶ Na sesji ILO nr 298 w marcu 2007 r oraz jego sesji nr 306 w listopadzie 2009 r.

²⁷ *Code of practice on safety and health in agriculture*, International Labour Organization, Sectoral Activities Programme, Genova 2010, s. 15.

brych praktyki, do których należą standardy techniczne, dostarczające praktycznych wskazówek dla poszczególnych sektorów rolnictwa lub obszarów tematycznych poszczególnych grup zawodowych w rolnictwie. Kodeks stanowi uzupełnienie dotychczasowych standardów ILO, przyjmowanych w szczególności w drodze konwencji i zaleceń. W kodeksie znalazło się wiele zaleceń odnośnie pracy kobiet, w których zwrócono uwagę na uwzględnienie zagrożeń związanych z ich pracą w rolnictwie.

---

3. Problem ochrony dzieci przed wypadkami przy pracy w rolnictwie

---

Rolnictwo jest sektorem nietypowym, ponieważ miejscem pracy może być dom rodzinny. Oznacza to, że dzieci są narażone na zagrożenia występujące w sektorze rolniczym. Ponadto, także osoby korzystające z usług agroturystycznych i ich dzieci, często nieświadomie, wkraczają w miejsce pracy w gospodarstwie rolnym, co może stanowić dla nich poważne zagrożenie.

Do fundamentalnych regulacji prawnych Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczących zakazu pracy dzieci należą Konwencja nr 138 z 1973 r. o minimalnym wieku wraz z rekomendacją nr 146²⁸ oraz konwencja nr 182 z 1999 r. o niedozwolonych formach pracy dzieci wraz z rekomendacją nr 190,²⁹ które to akty dotyczą także zatrudniania dzieci w rolnictwie.

Według danych ISSA³⁰ wiele spośród istniejących zagrożeń dla pracowników będzie miało także charakter zagrożeń dla dzieci, należą do nich: pojazdy, maszyny rolnicze, osadniki szlamowe, systemy magazynowania (od stogów siana po silosy zbożowe), niezabezpieczone ciężkie przedmioty (np. bele), niebezpieczne substancje chemiczne, hałas. Oceniając ryzyko wypadku należy uwzględnić, kto może ucierpieć i w jaki sposób ocenić ryzyko (biorąc pod uwagę istniejące środki zapobiegawcze oraz potencjalne dalsze kroki), okresowo dokonywać przeglądu oceny ryzyka. Dzieci w gospodarstwach rolnych zazwyczaj odnoszą obrażenia

---

²⁸ Konwencja ILO z 1973 r. nr 138 o minimalnym wieku pracy dzieci (ang. Minimum Age ILO Convention) wraz z rekomendacją nr 146, *Code of practice ...*, s. 196.

²⁹ Konwencja ILO z 1999 r. nr 182 o niedozwolonych formach pracy dzieci (ang. Worst Forms of Child Labour ILO Convention) wraz z rekomendacją nr 190, *Code of practice on safety and health in agriculture*, International Labour Organization, Sectoral Activities Programme, Genova 2010, s. 196.

³⁰ *Protecting health ...*, s. 53.

w wyniku połączenia czynników związanych z rodzajem zagrożenia, naturą dziecka, czynnikami czasu i miejsca.

Zalecenia ISSA³¹ dotyczące zapobiegania wypadkom przy pracy z udziałem dzieci obejmują:

- 1) zapobieganie utonięciom: eliminowanie ryzyka poprzez zasypywanie nieużywanych rowów i usuwanie niewykorzystywanych koryt oraz kontrolowanie ryzyka poprzez bezpieczne grodzenie lub przykrywanie studni, zbiorników i koryt;
- 2) zapobieganie wypadkom z udziałem maszyn rolniczych: eliminowanie ryzyka poprzez pozbywanie się nieużywanego już wyposażenia oraz kontrolowanie ryzyka poprzez zabezpieczanie miejsc przechowywania maszyn, uniemożliwianie dzieciom dostępu do urządzeń roboczych; posiadanie skutecznych osłon na urządzeniach roboczych; posiadanie czujników i wyposażenia poszerzającego widoczność, które pomogą operatorowi maszyny w dostrzeżeniu obecności dziecka;
- 3) zapobieganie wypadkom z udziałem pojazdów: kontrolowanie ryzyka poprzez zapewnienie odpowiedniego szkolenia wszystkim operatorom pojazdów oraz utrzymywanie bezpiecznego stanu pojazdów oraz zapewnienie sprawności urządzeń ostrzegających o zbliżaniu się do przedmiotu, alarmów cofania, wyposażenia poszerzającego widoczność (np. lusterek, telewizji przemysłowej); przewożenie pasażerów wyłącznie w przeznaczonych do tego pojazdach oraz ograniczanie obecności dzieci w miejscach, w których to jest konieczne;
- 4) zachowanie ogólnych środków bezpieczeństwa – propedeutyka udzielania pierwszej pomocy oraz schematów postępowania przy wypadkach lub w sytuacjach awaryjnych, zapewnienie nadzoru nad dziećmi, ustalenie reżimu postępowania dla dzieci i zapewnienie konsekwentnego ich przestrzegania, edukacja dzieci w dziedzinie bezpieczeństwa w gospodarstwie, wyznaczanie bezpiecznych miejsc zabaw dla dzieci.

---

4. Rozwiązania prawne i dobre praktyki w zakresie wypadków przy pracy w wybranych państwach europejskich

---

Podnoszony już w doktrynie brak szczególnych polskich regulacji prawnych odnoszących się do ochrony dzieci rolnika od wypadków przy pracy

---

³¹ Tamże, s. 54 oraz <https://osha.europa.eu/pl/sector/agriculture/children>

w rolnictwie³² oraz brak szczególnych zasad zabezpieczenia pracy kobiet w rolnictwie, poza ogólnymi przepisami prawa pracy³³ i przepisów do nich wykonawczych,³⁴ skłania do podjęcia badań prawno-porównawczych nad rozwiązaniami przyjętymi w innych europejskich systemach prawnych, m.in. w Niemczech, Finlandii, Francji, Włoszech, Austrii, Irlandii i Irlandii Północnej.

4.1. Niemcy

W Niemczech ustawy system ubezpieczenia społecznego w rolnictwie SVLFG rozpoczął się od ubezpieczeń wypadkowych.³⁵ Obecnie jest on zorganizowany w pięciu gałęziach, z których jedna obejmuje ubezpieczenie wypadkowe ponad 1,6 mln osób.³⁶ Pierwotnie system ten dotyczył pracowników najemnych w rolnictwie, by stworzyć dla nich możliwość zwrotu kosztów choroby, leczenia, trwałych uszkodzeń, inwalidztwa zawodowego lub śmierci w następstwie wypadków.³⁷ Obecnie każdy przedsiębiorca rolny podlega obowiązkowo ubezpieczeniu wypadkowemu, ale ustawodawca niemiecki zakresem ubezpieczenia wypadkowego objął nie tylko rolnika indywidualnego i jego rodzinę, ale także osoby zatrudnione w rolnictwie na podstawie umowy o pracę.³⁸ Prawo do ochrony rozciąga się na wszystkie osoby, które doznały wypadku podczas działalności w rolnictwie i leśnictwie. Ochrona jest ograniczona do wypadków zawodowych i obejmuje wypadki przy pracy, jak również choroby zawodowe. Najważniejszymi zadaniami ubezpieczenia wypadkowego w rolnictwie jest, z jednej strony zapobieganie wypadkom przy pracy, a z drugiej strony – rehabilitacja i zapewnienie odszkodowania w postaci świadczeń finansowych dla pokrzywdzonego, względnie jego krewnych lub osób pozostających na utrzymaniu.

---

³² D. Puślecki, *Problem ochrony dzieci ...*, s. 207.

³³ Ustawa z 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy, t.j. z 2014, poz. 1502 ze zm.

³⁴ Rozporządzenie RM z 10 września 1996 r. w sprawie wykazu prac szczególnie uciążliwych lub szkodliwych dla zdrowia kobiet, Dz. U. Nr 114, poz. 545 ze zm.

³⁵ B. Tryfan, *Ochrona zdrowia rolników w Europie*, „*Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia*” 2004, z. 3-4, s. 128.

³⁶ D. Puślecki, I. Lipińska, *Wypadkowość przy pracy w rolnictwie na tle wybranych krajów zachodnioeuropejskich*, „*Roczniki naukowe SERIA*”, 2009, t. XI, z. 5, s. 261.

³⁷ B. Tryfan, *Ochrona zdrowia rolników ...*, s. 128.

³⁸ D. Puślecki, I. Lipińska, *Wypadkowość przy pracy ...*, s. 261 oraz A. Münz, *Statistik von Kinderunfällen hinsichtlich der Unfallbereiche und der häufigsten Unfallgegenstände in der Landwirtschaft*. BZgA 2005, s. 2.

Kwestie podlegania ubezpieczeniu wypadkowemu pracowników niemieckich reguluje VII księga Kodeksu Zabezpieczenia Społecznego.³⁹ Ubezpieczenie obejmuje bardzo szeroki zakres podmiotowy.⁴⁰ Osobami ubezpieczonymi są zatrudnieni w sektorze pracowniczym, niektórzy prowadzący działalność gospodarczą, osoby objęte programem przystosowania zawodowego. Ubezpieczeniu podlegają studenci oraz dzieci pomagające w gospodarstwie rolnym bez względu na wiek (nawet te w wieku przed-szkolnym).

W Niemczech, przy podobnej liczbie ubezpieczonych, liczba wypadków jest trzykrotnie wyższa.⁴¹ Ponadto wypadki śmiertelne dzieci zdarzają się w rolnictwie dwa razy częściej niż w innych sektorach. Głównymi przyczynami wypadków są pojazdy, maszyny i urządzenia.

Z tego też względu w latach 2004-2007 SVLFG prowadził kampanię społeczną pt. „Dzieci bezpieczne i zdrowe w gospodarstwie”,⁴² angażując także w jej realizację sąsiadujące państwa: Szwajcarię i Austrię. W kampanii wykorzystano różne narzędzia służące podniesieniu świadomości całej rodziny. Z jednej strony, służyły one uświadomieniu zagrożeń rodzicom i dziadkom, z drugiej – zastosowano różne środki ochronne w stosunku do różnych grup wiekowych dzieci (materiały i zabawki edukacyjno-promocyjne). Wydano także broszurkę ukazującą przykłady praktycznych rozwiązań przeciwdziałających wypadkom z udziałem dzieci w gospodarstwie.⁴³

4.2. Finlandia

W Finlandii ubezpieczenie wypadkowe w rolnictwie obejmuje wszystkich samozatrudnionych podlegających ustawie emerytalnej rolników. Rozciąga się je także na rybaków i hodowców reniferów. Członkowie ro-

---

³⁹ Art. 2 Abs. 13 G Siebtes Buch Sozialgesetzbuch- Gesetzliche Unfallversicherung Zuletzt geandert durch v. 16.05.2008 I842.

⁴⁰ D. Puślecki, *Problem ochrony dzieci od wypadków przy pracy w rolnictwie*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2009, z. 1, s. 197.

⁴¹ Na podstawie danych z 2006 r. w RFN odnotowano 98 970 wypadków przy pracy, a wskaźnik wypadkowości wynosi 60 na 1000 ubezpieczonych, dane: D. Puślecki, I. Lipińska, *Wypadkowość przy pracy ...*, s. 261 na podstawie *Soziale Sicherheit in der Landwirtschaft, Auf einen Blick*, 2007: Daten und Zahlen, Kassel 2006, s. 2.

⁴² <http://www.bzga.de/kindersicherheit/angebote-und-anbieter/organisationen/spitzenverbaende-der-landwirtschaftlichen-sozialversicherung/kinder-sicher-und-gesund-auf-dem-bauernhof-kampagne/>

⁴³ http://www.svlfg.de/60-service/serv02_brosch/serv0201praev/serv020101_brosch/flyer-09_kinder.pdf

dziny są ubezpieczeni automatycznie od wypadków przy pracy. Ustawa uwzględnia także dobrowolne ubezpieczenia, gwarantujące odszkodowanie za wypadki przy pracy dzieci w wieku 14-17 lat zatrudnione przy pracach w gospodarstwie, domowników w wieku 18-64 lata (osoby nie otrzymujące wynagrodzenia za pracę w gospodarstwie) oraz osoby w wieku emerytalnym. Rolnicy, którzy nie mają własnego ubezpieczenia wypadkowego, w sytuacji wypadku przy pracy korzystają z powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego. Rekompensuje im ono tylko część wynikłych z choroby lub uszkodzenia ciała kosztów, w ramach zasad „podstawowego bezpieczeństwa”.⁴⁴

4.3. Francja

We Francji system ubezpieczeń obejmuje świadczenia na wypadek choroby zawodowej, wypadków przy pracy i inwalidztwa. Odrębną część stanowią wypadki przy pracy.⁴⁵ Francuski Code Rural w art. L 722-1 unormował kwestię zakresu podmiotowego ubezpieczenia. Ochronie podlegają zarówno zatrudnieni na zasadzie umowy o pracę, jak i samozatrudniający się – właściciele, współwłaściciele i dzierżawcy gospodarstw rolnych oraz członkowie ich rodzin. Ubezpieczenie obejmuje bardzo szeroki krąg osób zarówno w linii prostej i linii bocznych, a także konkubentów prowadzących wspólne życie i pracę w gospodarstwie. Ubezpieczeniu wypadkowemu podlegają także domownicy – osoby bliskie rolnikowi, które ukończyły 16 lat, żyją w gospodarstwie rolnym i pracują w nim stale jako osoby niezwiązane z rolnikiem stosunkiem pracy.⁴⁶ Istnieje także obowiązek ubezpieczenia dzieci rolnika poniżej 16 roku życia, będących pod jego opieką lub małżonka rolnika albo domownika, niezależnie od tego, czy są to dzieci własne czy przysposobione.⁴⁷

4.4. Włochy

Kwestia podlegania ubezpieczeniu od wypadków przy pracy w rolnictwie jest uregulowana w SGB VII § 2, art. L-722-10 Włoskiego Kodeksu

---

⁴⁴ B. Tryfan, *Zabezpieczenie społeczne ...*, s. 78-79.

⁴⁵ Tamże, s. 69 i n.

⁴⁶ D. Puślecki, *Problem ochrony ...*, s. 198.

⁴⁷ Tamże.

Rolnego oraz w dziale II ustawy z 30 czerwca 1965 r. o obowiązkowym ubezpieczeniu z tytułu wypadków przy pracy,⁴⁸ która w art. 205 normuje, iż ubezpieczeniu od wypadków przy pracy podlegają obowiązkowo osoby w wieku od lat dwunastu, które stale lub tymczasowo pracują w gospodarstwach rolnych lub leśnych. Ubezpieczeniu podlegają także dzieci rolnika (do lat 12) zarówno własne, jak i przysposobione, o ile stale pracują fizycznie w gospodarstwie, nawet jeśli nie zamieszkują na stałe wspólnie z rolnikiem.⁴⁹

4.5. Irlandia

W Irlandii⁵⁰ kwestia odnosząca się do zabezpieczenia prawnego przed wypadkami przy pracy rolniczej kobiet i dzieci regulowana jest: 1) ustawą z 2005 r. o bezpieczeństwie i zdrowiu;⁵¹ 2) rozporządzeniem z 2007 r. w sprawie bezpieczeństwa i zdrowia⁵² uzupełnionym regulacją odnoszącą się do grup szczególnie wrażliwych;⁵³ 3) ustawą z 1996 r. o ochronie młodzieży podczas pracy;⁵⁴ 4) rozporządzeniem z 1998 r. w sprawie bezpieczeństwa i zdrowia dzieci i młodzieży, którego przepisy odnoszą się też do ochrony bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w gospodarstwach rolnych.⁵⁵

Dane dotyczące bezpieczeństwa w irlandzkich gospodarstwach rolnych wskazują, że tylko w 2001 roku śmierć poniosły dwadzieścia cztery osoby, w tym siedmioro dzieci. Osoby te zginęły głównie w wyniku wypadków z udziałem ciągników, maszyn rolniczych, zwierząt, osadników szlamowych i w wyniku upadków z wysokości. Poziom częstotliwości występowania wypadków obserwowany w ostatnich latach wskazuje, że rolnicy nie podejmują działań służących zapobieganiu wypadkom.

---

⁴⁸ D.P.R. z 30 czerwca 1965 r., Nr 1124 z późn. zm. Szerzej na ten temat: D. Puślecki, *Problem ochrony dzieci ...*, s. 199.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ *Code of Practice on Preventing Accidents to Children and Young Persons in Agriculture*, Health and Safety Authority, Ireland 2010.

⁵¹ Safety, Health and Welfare at Work Regulation from 2005, S.I. No. 10 of 2005.

⁵² Safety, Health and Welfare at Work (General Application) Regulations from 2007, S.I. No. 299 of 2007.

⁵³ Amendment Regulations from 2007 (S.I. No. 732 of 2007) PART 6 Sensitive Risk Groups.

⁵⁴ Protection of Young Persons (Employment) Regulation 1996, S.I. No. 16 of 1996.

⁵⁵ Safety, Health and Welfare at Work (Children and Young Persons) Regulations from 1998, S.I. No. 504 of 1998.

Z tego też względu Irlandzki urząd ds. BHP⁵⁶ opracował „Kodeks dobrych praktyk w zakresie zapobiegania wypadkom z udziałem dzieci i młodzieży w rolnictwie”.⁵⁷ Kodeks zawiera praktyczne wskazówki dotyczące przestrzegania obowiązujących w Irlandii przepisów prawa. Do podstawowych założeń Kodeksu należy:

- zwiększenie świadomości rolników w zakresie istniejących w gospodarstwie zagrożeń dla dzieci poprzez zapewnienie dobrych praktyk dotyczących czynności roboczych;
- upowszechnienie przygotowania deklaracji bezpieczeństwa i przeprowadzenie oceny ryzyka, tj. dokumentu stwierdzającego, w jaki sposób prowadzone jest zarządzanie zagadnieniami bezpieczeństwa i higieny pracy w gospodarstwie. Deklaracja obejmuje systematyczną ocenę wszystkich zagrożeń wraz z oceną ryzyka. W przypadku gdy ryzyko odniesienia obrażeń jest wysokie, deklaracja bezpieczeństwa określa środki kontroli mające na celu jego eliminację lub ograniczenie. Dokument odnosi się do samego środowiska rolniczego i w tym zakresie stanowi bardzo przydatne narzędzie. Zawiera systematyczną ocenę wszystkich zagrożeń występujących w gospodarstwie wraz z oceną ryzyka występowania urazów. Wyszczególniono w nim zagrożenia, co pomaga rolnikom w przeprowadzeniu dogłębnej oceny ryzyka, zaproponowano także środki zapobiegające i ograniczające ryzyko. W przypadku gdy ryzyko odniesienia obrażeń jest wysokie, deklaracja bezpieczeństwa określa środki kontroli, mające na celu jego eliminację lub ograniczenie.

Celem kodeksu jest zwiększenie świadomości zagrożeń dla dzieci, istniejących w gospodarstwie rolnym. Praktyczne przykłady zawarte w Kodeksie mają uzmysłowić rolnikom, że zagrożenia są elementem rzeczywistości, jednak przy lepszym zarządzaniu ryzykiem można je wyeliminować lub ograniczyć. Zakres przedmiotowy Kodeksu jest szeroki. Ze względu na podwójną rolę pełnioną przez gospodarstwo, Kodeks Dobrych Praktyk odnosi się wyłącznie do zagadnień bezpieczeństwa dzieci w kontekście, w jakim dotyczy prac wykonywanych w gospodarstwie i ich potencjalnego wpływu na dzieci. Nie obejmuje on innych czynności, takich jak prowadzenie ciągników i innych maszyn po drogach publicznych, które ujęte są w przepisach o ruchu drogowym.

Jednym z głównych warunków wskazanych w kodeksie jest obowiązujący rolników wymóg przygotowania deklaracji bezpieczeństwa i pełnej oceny ryzyka, przeprowadzanej dla wszystkich czynności, jednak ze szczegól-

---

⁵⁶ Ang: National Authority for Occupational Safety and Health.

⁵⁷ Ang: Code of Practice on Preventing Accidents to Children and Young Persons in Agriculture.

nym uwzględnieniem dzieci, które mogą być pośrednio lub bezpośrednio zaangażowane w pracę.

W kodeksie zawarto porady i wskazówki dotyczące szczegółowych zagadnień, m.in. są to: 1) ogólne zasady zarządzania zdrowiem i bezpieczeństwem; 2) miejsca do zabawy dla dzieci niezaangażowanych w czynności robocze; 3) obsługa i prowadzenie maszyn; 4) kontakt z maszynami i pojazdami w ruchu; 5) kontakt ze zwierzętami; 6) utonięcia i zamartwice; 7) substancje niebezpieczne; 8) upadki z wysokości; 9) uderzenia przez spadające przedmioty; 10) zagrożenie pożarowe.

Ponadto podkreślono, że:

- 1) dzieci i młodzież, częściowo z powodu słabszego poziomu dojrzałości, wymagają szerszego nadzoru i instruktażu, niż zazwyczaj ma to miejsce w przypadku dorosłych. Konieczne jest zapewnienie nadzoru nad dziećmi i młodzieżą przez odpowiedzialną osobę dorosłą;
- 2) dzieciom i młodzieży nie powinno się pozwalać na wykonywanie żadnych czynności roboczych bez dokonania oceny możliwości wykonania przez nie danej pracy pod względem bezpieczeństwa i zdrowia;
- 3) należy zwrócić szczególną uwagę na uniemożliwienie dzieciom dostępu do stref zagrożenia, do których mogą chcieć się dostać z ciekawości. Do stref zagrożenia zaliczono: miejsca pracy maszyn i urządzeń w ruchu; miejsca niebezpieczne ze względu na utonięcia lub uduszenia; upadki z wysokości.

Podjętym działaniom towarzyszy szeroko zakrojona akcja dydaktyczna. Upowszechnieniu zasad zawartych w Kodeksie służy liczne publikacje: m.in. „*Bezpieczne rolnictwo to niezły interes*”⁵⁸ rozpowszechniana bezpłatnie w szkołach na terenie Irlandii, czy „*Dokument samooceny bezpieczeństwa gospodarstwa rolnego*”.⁵⁹ Akcję edukacyjną wśród dzieci prowadzi się poprzez upowszechnienie kilku publikacji i filmów wśród dzieci szkół podstawowych w Irlandii (uczniowie do 12. roku życia). Należą do nim następujące tytuły: „*Kodeks dobrych praktyk w irlandzkim rolnictwie*”,⁶⁰ „*Baw się bezpiecznie i bądź bezpieczny w gospodarstwie*”,⁶¹ czy „*Dzieci a bezpieczeństwo w gospodarstwie*”.⁶²

---

⁵⁸ Ang. tytuł „Safe Farming is Good Business”, Irish Times Business 2000, Publikacja w wersji papierowej i elektronicznej na CD-ROM oraz strona internetowa: www.business2000.ie

⁵⁹ Ang. tytuł „Farm Safety Self-Assessment Document”.

⁶⁰ Ang. tytuł „The code of practice on Irish Farming”.

⁶¹ Ang. tytuł „Play Safe, Stay Safe on the Farm”.

⁶² Ang. tytuł „Children and Safety on Farms”.

4.6. Irlandia Północna

Irlandia Północna ma wieloletnie tradycje w zakresie zabezpieczania pracy kobiet i dzieci. Pierwszym aktem w tym zakresie była ustawa z 1920 r. o zatrudnianiu kobiet, młodzieży i dzieci,⁶³ która zabraniała zatrudniania dzieci w przemyśle, budownictwie, transporcie. Akt ten nie dotyczył jednak rolnictwa.⁶⁴ Współcześnie do pracy dzieci odnosi się art. 135 i 136 ustawy z 15 marca 1995 r. o dzieciach,⁶⁵ który zabrania zatrudniania dzieci poniżej 13. roku życia, a dopuszcza pracę dzieci w wieku szkolnym (compulsory school age – 16 lat)⁶⁶ tylko za dnia i maksymalnie 2 godziny dziennie. Przepisy wykonawcze określają dalsze warunki pracy dzieci.⁶⁷

Największe znaczenie w omawianym zakresie ma jednak rozporządzenie z 15 sierpnia 2006 r. o bezpieczeństwie dzieci i młodzieży w rolnictwie,⁶⁸ wydane na podstawie ustawy z 25 lipca 1978 r. o zdrowiu i bezpieczeństwie pracy.⁶⁹ Rozporządzenie wyklucza pracę dzieci poniżej 13 r. życia oraz zabrania im prowadzenia maszyn lub urządzeń używanych w działalności rolniczej.

Przykładem upowszechnienia zasad zawartych w rozporządzeniu z 2006 r. jest Kodeks Dobrych Praktyk opracowany przez Urząd do spraw Zdrowia i Bezpieczeństwa Irlandii Północnej.⁷⁰ Kodeks zawiera praktyczne porady dostosowania do przepisów prawa powszechnie obowiązujących. Kodeks ma szczególny status prawny. W przypadku oskarżenia o naruszenie zasad bezpieczeństwa zdrowia, wykazanie przestrzegania zasad Kodeksu uwalnia od odpowiedzialności. W innym wypadku należy udowodnić przed sądem przestrzeganie zasad alternatywnych.

⁶³ The Employment of Women, Young Person and Children Act of 1920.

⁶⁴ Safety of Children and Young Persons in Agriculture in Northern Ireland, HSE-NI 2006, s. 20.

⁶⁵ The Children (Northern Ireland) Order 1995, S.I. 1995/755, (N.I. 2).

⁶⁶ Definicja „compulsory school age” znajduje się w art. 46 the Education and Libraries (Northern Ireland) Order 1986 (S.I. 1986/584, N.I. 3).

⁶⁷ The Employment of Children Regulations (Northern Ireland) of 1996, S.R. 1996, No 477.

⁶⁸ The Agriculture (Safety of Children and Young Persons) Regulations (Northern Ireland) 2006, No 335.

⁶⁹ The Health and Safety at Work (Northern Ireland) Order 1978, No 1039, N.I. 9.

⁷⁰ Health and Safety Executive for Northern Ireland.

Podsumowanie

Regulacje prawne dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy pełnią dwie fundamentalne funkcje: regulacyjną i wychowawczą. Jednakże podnoszenie świadomości w zakresie prawidłowych postaw i zachowań osób pracujących w gospodarstwach rolnych daje najlepszą gwarancję skuteczności wdrożenia przyjmowanych rozwiązań prawnych. Jednym z ujawnionych w praktyce stosowania prawa problemów jest potrzeba zabezpieczenia warunków pracy kobiet i przeciwdziałania wypadkom z udziałem dzieci w rolnictwie. W tym zakresie największe znaczenie należy przypisać działaniom podejmowanym na arenie międzynarodowej przez Światową Organizację Zdrowia, Międzynarodową Organizację Pracy, Europejską Agencję Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy, a zwłaszcza podkreślenia wagi ochrony pracujących kobiet w strategiach UE w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy.

Podejmowane działania na szczeblu międzynarodowym nie mają w większości charakteru wiążącego dla państw członkowskich Unii Europejskiej, stąd też przyjmowane rozwiązania prawne w poszczególnych państwach są bardzo zróżnicowane. W Niemczech i Francji istnieje obowiązek ubezpieczenia dzieci pomagających w działalności rolniczej rodziców bez względu na wiek. We Włoszech obowiązek ten powstaje wraz z ukończeniem lat 12.⁷¹ W innych państwach, np. w Finlandii, ustawa uwzględnia także dobrowolne ubezpieczenia, gwarantujące odszkodowanie za wypadki przy pracy dzieci w wieku 14-17 lat, powstające w związku pracą w gospodarstwie. Ciekawe rozwiązania prawne zostały przyjęte w ustawodawstwie Irlandii i Irlandii Północnej i upowszechniane, np. w formie kodeksów dobrych praktyk przez właściwe organy do spraw bhp.

Prowadzone rozważania pozwalają na sformułowanie wniosku *de lege ferenda* pod adresem polskiego ustawodawcy o przyjęcie analogicznych rozwiązań normatywnych. Obowiązującą polską regulacją prawną w tym zakresie należy ocenić jako niewystarczającą, zarówno w odniesieniu do zabezpieczenia pracy kobiet, będących współwłaścicielkami czy domownikami tych gospodarstw, jak i w zakresie przeciwdziałania wypadkom z udziałem dzieci, a także kwestii ubezpieczenia dzieci do lat 16. pomagających rodzicom, czy ulegających wypadkom podczas zabaw w gospodarstwie. Na uwagę zasługują też dobre praktyki dotyczące podnoszenia wiedzy w omawianej dziedzinie, poprzez upowszechnienie wzorem Irlandii deklaracji

---

⁷¹ D. Puślecki, *Problem ochrony dzieci ...*, s. 199.

bezpieczeństwa i ochrony ryzyka, prowadzenia akcji edukacyjnych i wydawaniu materiałów promocyjnych, adresowanych zwłaszcza do dzieci i młodzieży.

*Monika A. Król, dr nauk prawnych, WPiA Uniwersytet Łódzki,
Wicedyrektor Biura Organizacyjno-Prawnego Centrali Kasy Rolniczego
Ubezpieczenia Społecznego.*

Piśmiennictwo

---

1. I. Bogucka, *Funkcje prawa: analiza pojęcia*, Zakamycze 2000.
2. M. Borucka-Arctowa, *Oceny prawne i postawy wobec prawa [w:] Elementy socjologii prawa*, t. I, Warszawa 1990.
3. T. Burdzik, *Socjalizacja prawna – nastawienia wobec prawa a jego skuteczność*, „Normy. Dewiacje i Kontrola Społeczna” 2013, t. XIV
4. D. Dupre, *Work-related health problems in the EU 1998-99*, *Statistics in Focus*, Theme 3: Population and social conditions, Eurostat, Luxembourg 2001, v. 17.
5. J. Fremont, *Agriculture in Europe: the spotlight on women*, *Statistics in Focus*, Theme 5: *Agriculture and fisheries*, Eurostat, Luxembourg 2001, v. 7.
6. E. Jaworska-Spičak, *Pojęcie wypadku przy pracy rolniczej*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2010, z. 37, ss. 91, 97.
7. P. Kane, *Women and occupational health: issues and policy paper prepared for the Global Commission on Women's Health*, World Health Organisation, Geneva 1999.
8. *Code of Practice on Safety and Health in Agriculture*, International Labour Organization, Sectoral Activities Programme, Genova 2010, s. 15.
9. *Code of Practice on Preventing Accidents to Children and Young Persons in Agriculture*, Health and Safety Authority, Ireland 2010
10. Komunikat Komisji „*Dostosowania do zmian w pracy i społeczeństwie: Strategia Wspólnoty dotycząca bezpieczeństwa i higieny pracy 2002 - 2006*” Bruksela, 11.03.2002, KOM(2002) 118 final.
11. Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów pt. „*Podniesienie wydajności i jakości w pracy: wspólnotowa strategia na rzecz bezpieczeństwa i higieny pracy*” na lata 2007-2012, Bruksela, 21.2.2007, KOM (2007) 62.
12. D. Linares, *Women and men in agriculture: a statistical look at the family labour force*, *Statistics in Focus*, Theme 5: *Agriculture and fisheries*, Eurostat, Luxembourg 2003, v. 4.

13. M.A. Król, *Międzynarodowe i europejskie podstawy prawne bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie*, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2014, z. 51-52
14. H. Maciołek, A. Zielińska, *Aspekty bezpieczeństwa i higieny pracy w produkcji rolno-hodowlanej w świetle wybranych regulacji prawnych*, „Journal of Ecology and Health” 2012, t. 16, nr 4
15. Münz, Statistik von Kinderunfällen hinsichtlich der Unfallbereiche und der häufigsten Unfallgegenstände in der Landwirtschaft. BZgA 2005.
16. D. Puślecki, Problem ochrony dzieci od wypadków przy pracy w rolnictwie, „Przeгляд Prawa Rolnego” 2009, z. 1.
17. D. Puślecki, I. Lipińska, Wypadkowość przy pracy w rolnictwie na tle wybranych krajów zachodnioeuropejskich, „Roczniki naukowe SERIA”, 2009, t. XI, z. 5.
18. A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1993.
19. Report *Gender issues in safety and health at work*, European Agency of for Safety and Health at Work, Luksemburg 2006.
20. *Soziale Sicherheit in der Landwirtschaft, Auf einen Blick, 2007: Daten und Zahlen*, Kassel 2006.
21. B. Tryfan, Ochrona zdrowia rolników w Europie, „Ubezpieczenia w Rolnictwie. Materiały i Studia” 2004, z. 3-4.
22. B. Tryfan, *Zabezpieczenie społeczne rolników w Europie*, FAPA, Warszawa 2000.
23. *Rocznik Statystyczny Rolnictwa*, GUS, Warszawa 2014.
24. *Zagadnienia płci w obszarze bezpieczeństwa i higieny pracy*, Europejska Agencja Bezpieczeństwa i Zdrowia w Pracy, Fakty nr 42.
25. Z. Ziemiński, *O pojmowaniu celu, zadań roli i funkcji prawa*, PiP 1987, z. 12.
26. *Protecting health and safety of workers in agriculture, livestock farming, horticulture and forestry*, European Commission, Luksemburg 2012.

**Legal solutions on the field of securing
working conditions of women
and the prevention of accidents involving
children in agriculture in international legislation
in selected European countries
Abstract**

The importance of the problematic aspects of the safety and health at work increases with the disclosure of the need to protect jobs of the specific professional groups, their age groups, or because of the gender of workers. One of the problems exposed in the legal practice is the need to

safeguard the working conditions of women, because agriculture still remains their major employer of them. The group of people who are particularly endangered are farmers' children for whom farm is a place of life and play. For this reason it is appropriate, to conduct research of the international legal regulation on the field of safety and health working conditions of women and prevention of accidents involving children in agriculture as well as the solutions adopted in the selected European countries is appropriate. On their basis of the above mentioned research they can be fed the conclusions *de lege ferenda* may be directed to the Polish legislator.

Key words: health and safety in agriculture, labor protection of women, protection of children against accidents in agriculture.